

PREHRANA ŠPORTNIKOV

Edvin DERVIŠEVIĆ, Vedran HADŽIĆ

Prehranska piramida

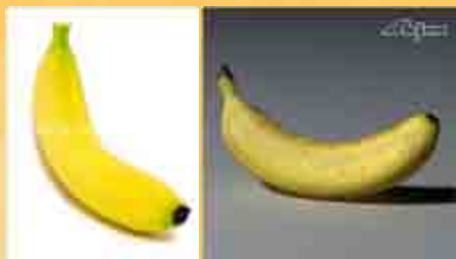
1. SKUPINA - kruh, žita, riž, testenine, krompir

- So glavni vir **OGLJIKOVIH HIDRATOV**
- Ogljikovi hidrati naj zagotavljajo **55-60 % dnevni energijski potrebe**.
- Zagotavljajo polnjenje energijskih zalog v obliki glikogena v jetrih in mišicah
- **Okvirne dnevne potrebe** po ogljikovih hidratih pri športni aktivnosti:
 - **redno aktivni:** 4,5-5 g OH/kg TT/dan
 - **športni moči:** 5-6 g OH/kg TT/dan in več
 - **vzdržljivostni športni:** 8-10 g OH/kg TT/dan.

Glikemični indeks

GLIKEMIČNI INDEKS	ŽIVILA
Visok (GI > 85)	beli kruh, krompir, banane, melone, rozine, koruzni kosmiči, med, glukoza, športni napitki z glukozo, domači piškoti, sladkorji (razen fruktoze), med, maltodekstrin
Srednji (GI 60–85)	rezanci, špageti, testenine, pomaranče, čokolada, krompirjev čips, beli riž, koruza, otrobi, ajdova in ovsena kaša, grozdje, polnozrnat piškoti
Nizek (< 60)	mleko, jabolka, hruške, rjavi riž, jogurt, grah, fižol, slive, polnozrnat kruh, fruktoza, polnozrnat testenine

Glikemični indeks

2. SKUPINA – sadje in zelenjava

- Oboje predstavlja vir vitaminov in mineralov.

Vitamini

Vitamin	Moški	Ženske
Vitamin A	1 mg	0,8 mg
Vitamin D	5-7 µg	5-7 µg
Vitamin E	15 mg	12 mg
Vitamin K	70 µg	60 µg
Vitamin B1	1,3 mg	1,0 mg
Vitamin B2	1,5 mg	1,2 mg
Vitamin B6	1,5 mg	1,2 mg
Vitamin B12	3,0 µg	3,0 µg
Niacin	17 mg	13 mg
Vitamin C	100 mg	100 mg

Vitamin	Osnovna funkcija	Prehranski viri
Vitamin A	Krepi odpornost proti okužbam, preventiva pred boleznimi oči in kože, pospešen razvoj kosti in zob.	Provitamin A (beta-karoten) – v zelenolistni zelenjavi, ledvicah, mleku, marelicah Retinol – v mleku, surovem maslu, siru in z vitamini obogateni margarinari
Vitamin D	Pospešena absorpcija kalcija, razvoj kosti in zob	Ribeje olje, jajca, jetra, mlečni izdelki, z vitamini obogateno mleko in margarina
Vitamin E	Preprečuje oksidacijo esencialnih vitaminov in maščobnih kislin in ščiti rdeče krvne celice pred hemolizo.	Semena, listnata zelenjava, margarina, jajčni rumenjaki
Vitamin K	Strjevanje krvi	Listnata zelenjava, malo v žitih, sadju in mesu
Vitamin B1	Energijska presnova, rast, prebava in tek	Svinjina, meso notranjih organov, cela zrna žit, stročnice
Vitamin B2	Rast, zdravje oči, energijska presnova	Mleko in mlečni izdelki, meso notranjih organov, zelena zelenjava, jajca, ribe
Vitamin B6	Rast in presnova beljakovin	Meso, zelenjava, celo zrnje žit
Pantotenska kislina	Tvorba hemoglobina ter presnova ogljikovih hidratov, beljakovin in maščob	Polnovredni kosmiči, meso notranjih organov, jajca
Vitamin B12	Tvorba rdečih krvnih celic, presnova živčnega sistema in maščob	Meso, jajca, mlečni izdelki (ni ga v rastlinski hrani)
Biotin	Presnova ogljikovih hidratov, beljakovin in maščob	Stročnice, zelenjava, meso, mleko, jajčni rumenjaki, banana, grenivka, paradižnik, lubenica, jagode
Folati	Rast, presnova maščob in dozorevanje rdečih krvnih celic	Stročnice, zelenolistna zelenjava, hrana iz celega zrnja, jajca, ribe, brokoli, beluš
Vitamin D	Rast, obnova tkiv, tvorba kosti in zob, odpornost	Limona, pomaranča, grenivka, paradižnik, zelena paprika, zelene solate

3. SKUPINA - meso, perutnina, ribe, stročnice, jajca, lupinasto sadje 4. SKUPINA - mleko in mlečni izdelki

So vir MAŠČOB in BELJAKOVIN.

- **Maščobe** naj zagotavljajo **do 30 % dnevnih energijskih potreb**.
- V prehrani športnikov morajo prevladovati **nenasičene maščobe rastlinskega izvora**: olive, repno seme, oreh, lešnik, pistacija, mandeljni, kikiriki, avokado in njihova olja. **OMEGA 3** in **OMEGA 6** maščobe
- **Beljakovine** naj zagotavljajo **do 10% dnevnih energijskih potreb**.
- Za energijo le v izjemnih situacijah (maraton)
- **Priporočene dnevne količine beljakovin za športnike so večje in se razlikujejo glede na vrsto športa**:
 - **VZDRŽLJIVOSTNI ŠPORTI**: 1.2-1.4 g /kg TT/dan
 - **ŠPORTNI MOČI IN HITROSTI**: 1.4-1.8 g/kg TT/dan

Koristne in škodljive maščobe

- **Mononenasičene kisline**
 - **VIRI**: olive, repno seme, oreh, lešnik, pistacija, mandeljni, kikiriki, avokado in njihova olja
- **Omega 3 polinenasičene (linolenska)**
 - **VIRI**: plave ribe, sardele, tune, losos, lokarda, makrela, jeseter, jezerska postrv, haringi, sardine, oreh, laneno in repno seme, soja in njihova olja (alfa linolenska kislina)
- **Nenasičene omega 6 (linolna)**
 - **VIRI**: sončnično seme, pšenični kalčki, sezam, orehi, soja, koruza
- **Škodljive maščobe**
 - **Viri**: cvrta in pečena mast, hidrogenizirano rastlinsko olje, uporabljeno v biskvitih, kolačih, tortah, mlečnih in sirnih izdelkih, mastno meso (govedina, ovčetina), pogače, pecivo

PREHRANSKO PRIPOROČILO

Skupnih maščob	30 %
Nasičenih maščobnih kislin	10 %
Trans-maščobnih kislin	<1 %
Mono nenasičenih maščobnih kislin	>10 %
Omega-6	2,5 %
Omega-3	0,5 %
Ogljikovih hidratov	> 50 %
Mono in disaharidov (sladkorjev)	< 10 %
Beljakovine	0,8 g/kg TT
Zelenjava in sadja	Od 400 do 650 g/dan
Folati iz hrane	> 400 µg/dan
Prehranska vlaknina	3 g/MJ za ženske, 2,4 g/MJ za moške
Natrij v obliki soli	< 6 g/dan
Jod	200 µg/dan, nosečnice 230 µg/dan, doječe matere 260 µg/dan
Dojenje	Izključno do 6 meseca

Dobre beljakovine

Živilski viri beljakovin	Biolška vrednost beljakovin
Mleko	82–85 %
Predelana sirotka	95–100 %
Kazein	76–77 %
Celo jajce	94 %
Soja	62–72 %
Riba	76 %
Meso	65–75 %
Stročnice	50–60 %
Žita	50–60 %

Beljakovine **ŽIVALSKEGA POREKLA** IMAJO **VEČJO BIOLOŠKO VREDNOST** kot beljakovine rastlinskega izvora in naj bi zato predstavljale **VSAJ TRETJINO DNEVNO ZAUŽITIH** beljakovin.

Primerna hidracija

TABLE 3. Biomarkers of hydration status.

Measure	Practicality	Validity (Acute vs. Chronic changes)	EUN Cut-Off
TBW	Low	Acute and Chronic	-2%
Plasma Osmolality	Medium	Acute and Chronic	>290 mOsmol
Urine Specific Gravity	High	Chronic	<1.020 g/ml
Urine Osmolality	High	Chronic	>700 mOsmol
Body Weight	High	Acute and Chronic*	-1%

EUN = euhydration; * = potentially confounded by changes in body composition during very prolonged assessment periods.

Exercise and Fluid Replacement

Ocena hidracije

- Merjenje telesne mase je enostavno in učinkovito orodje za oceno tekočinske bilance.
- Pristop predvideva, da predstavlja **1 mL izgubljenega pota** približno **1-g izgube telesne mase** (npr. Specifična gostota pota je 1.0 g/mL).
- Meritve telesne mase pred vadbo se kombinirajo s tistimi po vadbi, ter se korigirajo z vrednostmi diureze in popite tekočine med vadbo.

Primerna hidracija

- **Pred vadbo**
 - 5-7 mL/kgTT vsaj 2-4 ure pred treningom/tekmo
- **Med vadbo**
 - 3 mL/kgTT (150–250 ml) vsakih 15–20 minut vadbe
- **Po vadbi**
 - ~1.5 L tekočine za vsak kilogram telesne mase izgubljene med treningom/tekmo
- Intravensko nadomeščanje nima prednosti pred oralnim vnosom tekočine, razen v primerih jasnih medicinskih indikacij (>7% dehidracija)

Prehranski dodatki

- Vse te produkte lahko razdelimo v tri skupine:
 - športna dopolnila
 - Izotonične, hipertonične, hipotonične pijače
 - Energetske ploščice z OH in/ali B
 - Vitamini in minerali
 - lipolitiki in
 - ergogene snovi.

Kaj pijemo ?

TRAJANJE TELESNE AKTIVNOSTI

Manj kot 30 minut

Srednje intenzivna aktivnost, ki traja manj kot 1 uro

Naporna aktivnost več kot 90 minut

NAPITEK

Voda

Voda, hipotonični oz. izotonični napitek

Hipotonični ali izotonični napitek, energetske napitki

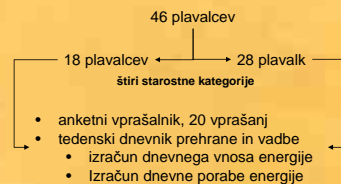
Plavanje in prehrana - OH

- Hrana plavalcev mora biti predvsem visokoenergetska – ogljikohidratna (60–70 %). (Maughan, R. J., 2004)
- Več manjših (5–8) obrokov dnevno. (Maughan, R. J., 2004)
- Študije izpostavljajo prevelik delež M in premajhen delež OH v prehrani plavalcev (Kabasakalis, 2007; Farajian, 2004)
- **Okno priložnosti:** uživati hrano z OH znotraj 1 ure po treningu. (Maglischo in Sherman, 1991)

Plavanje in prehrana - dodatki

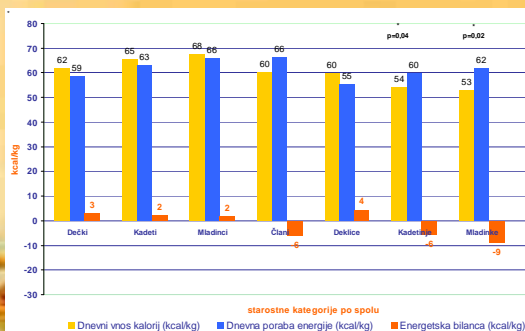
- 94 odstotkov avstralskih plavalcev uporablja športne dodatke v obliki tabletk in praškov (Baylis, 2001)
- Dnevni vnos določenih vitaminov kljub temu premajhen (Farajian, 2004)
- Kreatin pri plavalcih ne daje željenih ergogenih učinkov (Mendes, 2004)
- Statistično pomembna nihanja v ravni železa tekom tekmovalne plavalne sezone, ki so neposredna posledica treningov (Tslais, 2004)

Metode dela

Rezultati

Normalizirane vrednosti (kcal/kg)

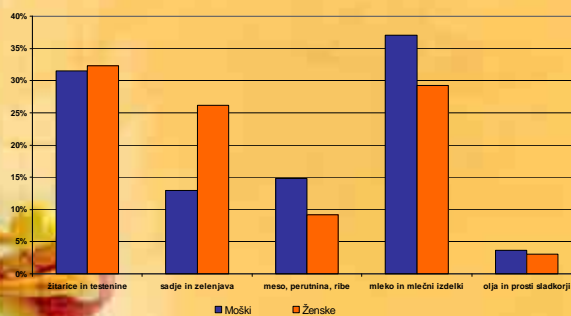
Rezultati

Optimalnost vnosa kalorij

Starostne Kategorije	Premajhen Vnos (<45 kcal/kg)	Optimalen Vnos (45–80 kcal/kg)	Prevelik vnos (>80 kcal/kg)
Moški			
Dečki/deklice	x	100%	x
Kadeti/kadetinje	x	100%	x
Mladinci/mladinke	x	66,70%	33,30%
Člani/članice	25%	50%	25,00%
Zenske			
Dečki/deklice	x	100%	x
Kadeti/kadetinje	x	100%	x
Mladinci/mladinke	x	100%	x
Člani/članice	57,10%	42,90%	x

Rezultati

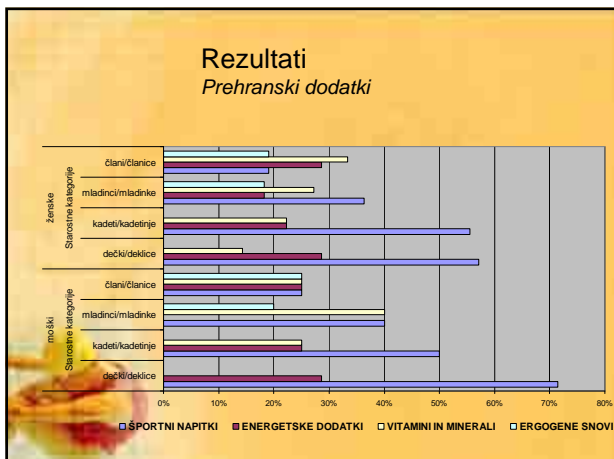
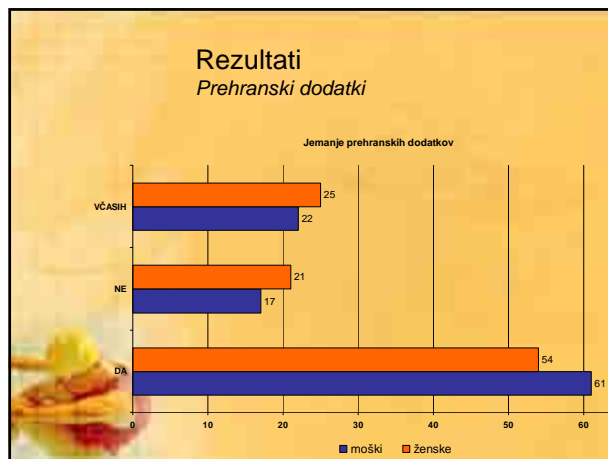
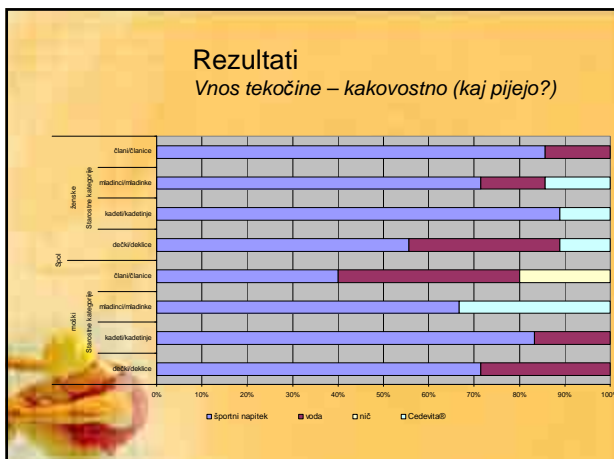
Sestava obrokov po posameznih skupinah živil

Rezultati

Vnos tekočine – količinsko (koliko pijejo?)

Spol	Starostne kategorije	Med treningi	Čez dan	Skupni dnevni vnos (napovedani)	Skupni dnevni vnos (dejanski)	Srednja razlika	p vrednost
Moški	Dečki	592	1217	1809	1373	-436	0,05
	Kadeti	1100	2400	3500	2353	-1147	0,03
	Mladinci	1500	3000	4500	2061	-2439	0,02
	Člani	813	3625	4438	3219	-1219	0,24
	Skupaj moški	1001	2560	3561	2252	-1309	x
Zenske	Deklice	586	1714	2300	1208	-1092	0,001
	Kadetinje	744	1688	2432	1593	-838	0,01
	Mladinke	917	1583	2500	1826	-674	0,08
	Članice	1143	1500	2643	1949	-693	0,05
	Skupaj ženske	847	1621	2468	1644	-824	x

Rezultati

Prehranjevalne navade – št. obrokov

- Večina anketirancev ne glede na spol **ima 5 obrokov dnevno**
 - moški 56 %,
 - ženske 71 %
- večina redno uživa tri glavne obroke: zajtrk, kosilo in večerjo.
- Kosila ne izpusti nobeden izmed anketirancev.
- Največkrat se plavalci oziroma plavalke izogibajo večerne malice
 - 12/18 moških
 - 25/28 žensk.

Rezultati

Prehranjevalne navade - čas do prvega čvrstega obroka po treningu

- pri moških **58 minut** (37–79 minut)
- pri ženskah pa **61 minut** (43–79 minut).
- Pri obeh skupinah je čas, ki preteče od konca treninga do čvrstega obroka **zadovoljiv**, ker spada v mejo normalnosti, vendar bi lahko bil ta čas še krajši.

Rezultati

Prehranjevalne navade - čas od zadnjega obroka do pričetka popoldanskega treninga

- pri moških **88 minut oziroma 1,5 ure** (69–106 minut)
- pri ženskah pa **95 minut oziroma 1,6 ure** (79–110 minut).
- Dobljeni rezultat ne ustreza povsem pravilu, ki pravi, da 2 uri pred treningom naj ne bi več jedli.

Sodelovanje z dietetikom

Spol	Starostne Kategorije	Sodelovanje z dietetikom (odstotni deleži %)	
		DA	NE
Moški	Dečki/deklice	0	100
	Kadeti/kadetinje	60	40
	Mladinci/mladinke	33	67
	Člani/članice	100	0
Ženske	Dečki/deklice	0	100
	Kadeti/kadetinje	13	87
	Mladinci/mladinke	33	67
	Člani/članice	71	29

Sklepi 1

- Dnevni vnos kalorij je primerljiv z drugimi študijami po količini
- Pri kadetinjah, mladinkah in zlasti pri članicah opazamo premajhen vnos kalorij v primerjavi s porabo, zaradi česar je energetska bilanca negativna !
- Na splošno uživajo slovenski plavalci in plavalke premalo ogljikovih hidratov (31 % pri moških in 32 % pri ženskah) in preveč maščob (37 % pri moških in 29 % pri ženskah).

Sklepi 2

- Vnos tekočine je pri obeh spolih premajhen in obstaja evidentno neskladanje pred napovedanim in dejanskim vnosom tekočine.
- Prehranskih dodatkov se poslužuje 54% žensk in 61% moških.
- Število obrokov je primerno, vendar je sestava obrokov kot že prej povedano slaba (z izjemo zajtrka).

Sklep 3

- Časovna umestitev obrokov je delno primerna.
- Sodelovanje z dietetiki je slabo zlasti pri mlajših kategorijah.

Hvala za pozornost !